

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

СУЧАСНИЙ НАСТУП ТАНКІВ

Усі статuti та досвід війни стосуються до масового застосування або найлегших танків або танків, хоч і важчих, та ні в якому разі не відповідних до сучасного розуміння важкого танка (проривного танка) і через це застосовуваних від англійців також масами супроводити піхоту.

Одно слово, ми знаємо тільки найпростіший випадок наступу, що ми зведемо I випадком, а саме — рішучий наступ, за підтримки легких танків.

З досвіду війни ми ще нічого не можемо сказати про майбутній наступ великого масштабу, що ми зведемо II випадком, а саме: наступ з важкими танками та масою легких танків.

Обидва випадки можливі за маневрової і за позиційної війни між двома однаково добре озброєними великими державами; проте нам, через особливі умови, доводиться вважати на III випадок, що, хоч і суперечить поглядам союзників, проте його можна безкарно застосовувати проти Німеччини: ми кажемо про застосування поодинчих або небагатьох танків за всіх тих випадків, коли той, хто обороняється, ставить упертіший опір і місцевість сприяє для дій танками.

Перший випадок наступу

Під час війни нам доведеться мати справу з танками двох типів: швидкохідними, звичайно легкими супровідними танками, що застосовуватимуть масою і з важкими проривними танками, яких буде менше, але яких не вражає навіть вогонь польової артилерії.

Про ролю важких проривних танків ми будемо говорити, розбираючи II випадок наступу. Тут ми зазначимо тільки, що навіть у великої держави буде порівняно небагато їх з таких практичних міркувань: поперше, перевозити їх на бойове поле дуже важко; подруге, якщо їх застосовувати, як супровідні танки, то вони становили б для ворожої артилерії дуже зручну ціль; з фінансових міркувань: навіть великій державі було б дуже важко з фінансового погляду збуду-

вати потрібне число цих дорогих страхіть, щоб супроводити піхоту; з виробничих міркувань: виробляти їх багато складніше ніж легкі танки. Через це дорогі й важкі танки призначатимуть тільки для спеціальної мети.

Тимто, навіть якщо у відповідної армії буде досить важких танків, цілком можливо і в майбутньому застосувати під час вирішальних наступів маси тільки легких танків, цебо І випадок наступу.

У другому розділі ми сказали, що в даному разі той, хто обороняється, побачить удосвіта неправильну лінію нападних танків, за ними на певній віддалі йтиме піхота рідкими групами або розстрільними; далі знову йдуть танки, а за ними знову піхота.

Таку картину, про що ми тільки що говорили, побачили німці вранці (4 год 45 хв за англійським часом) 8 серпня 1918 р. — день, який Людендорф назвав „чорним днем німецької армії“, а англійці називають боем під Ам'єном.

У даному разі ми мали справу з масовим наступом танків, проведеним за такими принципами:

I. Наступ починається якомога раптово—через те майже ніколи не буває довгочасної артилерійської підготовки.

II. Після короткого вогневого вдару вся артилерія переносить огонь тільки на артилерію ворога.

III. Ворожі стежкові пункти засліплюють димовими за-слонами.

IV. Танкам надається декілька штурмових літаків, що охороняють їх від прихованих протитанкових гармат, що раптово себе виявляють під час бою.

V. Остаточною метою атаки має бути лінія артилерійських позицій ворога, принаймні—його легких батерій.

Про те, як діє піхота, ми вже говорили. Тут ми також поділяємо думки французів, що під час наступу проти ворога, що має артилерію, віддаль між піхотою та танками установлюється автоматично, залежно від ворожого вогню.

Якщо у ворога мало артилерії, як це є, наприклад, у німецькій та австрійській армії, піхота може йти безпосередньо за танками, навіть прикриваючися за ними.

Розглядаючи ще раз цей випадок відповідно до рис. 1-III і 2-III, ми бачимо, що можливі два варіанти: якщо у ворога численна артилерія (рис. 1), піхота йде за танками на деякій віддалі (перша фаза), з тим, щоб у момент упаду танків наздогнати їх біля ворожих шанців; за другого випадку, що італійці не без підстави також використовують під час навчальних зайнять, — піхота, що атакує, зосереджується групами по 10—20 чоловіка за танками

(рис. 2-III) (перша фаза), за ними може йти друга хвиля резервних танків, і потім під час упаду атакують ворожу позицію (2 фаза).

Обидва способи для того, хто обороняється, і вигідні, і невигідні; у своїх висновках щодо дій того, хто обороняється, нам треба розглядати кожний випадок окремо.

Становище того, хто обороняється, дуже утруднюється, якщо ворог, застосовуючи спосіб, показаний на рис. 1, крім того, висилає вперед бойові дозори, що наступають у проміжках між головними танками, як показано на рис. 8-II. У цьому разі ми побачили б не дуже густу хвилю танків, між ними показувались би рідкі розстрільні ворожої піхоти; за ними йшла б трохи густіша хвиля танків також з бойовими дозорами й, нарешті, хвилі піхоти, що атакують.

Отже, картина наступу ускладнюється вмиканням стрілецьких розстрілень у лінію танків; про ролі цих розстрілень ми скажемо далі.

Таку тактику англійці застосували в бою під Морейлі 23 червня 1918 р., коли піхота трималася щільно біля танків, особливо ж 8 серпня, коли за танками „щільно йшли стрілецькі розстрільні, а потім головні хвилі атаки“, примірно, як показано на рис. 8-II.

Скажемо тут ще про один принцип застосування танків, що про нього ми ще не згадували: виконавши бойове завдання, танки мають негайно залишати бойове поле й відходити в тил на заздалегідь указаний збірний пункт. Вони ніколи не повинні залишатися на бойовому полі довше, ніж це потрібно, а тим паче брати участь в бою, стоячи на місці.

Отже, ми бачимо, що довгочасність перебування танків на бойовому полі обмежено статутами.

У тяжкому бою, особливо за літньої спеки, команди танків так стомлюються, що через декілька годин автоматично на короткий час виходять з бою.

Якщо танкам удалось виконати своє власне бойове завдання, а піхота не може йти за ними, то їх становище стає небезпечне.

Якщо є загроза від ворожих протитанкових гармат, танки повертають назад, але, як показують статuti, танкова частина, велика відвагою, повинна знову й знову своїм прикладом захопити свою піхоту, повертаючися назад і знову видаючись уперед, як це часто бувало у французів улітку 1918 р.

Хоча танк є тільки нападча зброя, проте він може дуже прислужитися своїй піхоті відбивати ворожі контратаки. Так було під час бою на р. Ен 1917 р., в боях 1918 р. Дуже

багато німецьких контратак, що інакше могли б мати успіх, відбивали танками, що поверталися.

Це цілком природно, бо ворожа піхота, що атакує, становить собою дуже вигідну для танка ціль, яку можна безкарно взяти на мушку через те, що ворог на швидку не встигає здебільша забрати з собою протитанкові гармати.

Другий випадок наступу

З'ясувавши роль супровідних танків, ми повинні дещо сказати про роль важких танків.

Важкий танк (для прориву) відмінний, поперше, великими розмірами й, отже, обмеженою здатністю маневрувати; він може перемогти майже всі штучні перепони, що трапляються за польової війни. Він може також рухатися на всякому полі, зрיתому артилерійськими гарматнями, що легкий танк не завжди може зробити.

За прикладом французів ми відрізняємо чотири типи дільниць, зритих гарматнями:

1-й тип: вирви від легких гарматнів, що не є перешкоди для легких танків

2-й тип: вирви від гарматнів середніх калібрів, що легкі танки проходять, але з деяким загалюванням.

3-й тип: вирви від важких мін, що легкі танки ледве проходять.

4-й тип: вирви від гарматнів найбільших калібрів, що легкі танки зовсім не проходять.

З небагатьох думок союзників, надрукованих у пресі, виходить, що важкий танк має прокладати шлях масам легких танків, що йдуть за ним. Це примушує нас подумати про ті штучні та природні перепони на бойовому полі, що через них доводиться прокладати шлях.

Тут ми вже бачимо внутрішню суперечність. Марно перемогати вирви 3-го типу, знищувати ворожі перепони та переходити через ворожі шанці завширшки 4 м, якщо вся маса танків застряне ще у вирвах, не говорючи вже про широкі шанці. Тоді піхоту мають супроводити сапери, які, обвалюючи схили шанців або вирв, роблять їх прохідними. Як це робили французи в бою на р. Ен 1917 р. Але це потребує часу (у згаданому випадку $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ год), а за цей час важкі танки мають виконувати роль, далеко не відповідну для них, а саме захищати саперів.

Отже, ми доходимо двох висновків: якщо є, як за позиційної війни, простір, зритий вирвами та рівчаками, що дуже важко проходити, непереможний для легких танків — тоді можна застосувати в першій лінії тільки важкі танки.

Вони мають разом з піхотою здійснити прорив до артилерійних ворожих позицій, щоб дати саперам час прокласти через непрохідні ділянки шляхи легким танкам, як це зробили в боях під Сом-Пі. Це цілком можливо й у майбутньому, хоча таке застосування дорогих важких танків, думається нам, і недоцільно, і неправильно. Імовірніше, що такої незручної ділянки не виберуть для головного удару.

За другого випадку для наступу виберуть зручну ділянку, хоча там у ворога в передовій смузі є багато протитанкових гармат.

Ми знаємо, що ще минулої війни артилерійна гармата, що стріляла з невеликої дистанції, була такий небезпечний ворог танків, що в післявоєнній французькій літературі завжди вказується, що піхота має сама відбиватися від танків своїми вогневими засобами (кулеметами, мінометами Стокса, 37-мм гарматами). Чудний парадокс. Проте, ця вимога себе виправдовує, якщо вважати на збільшення в майбутньому числа спеціальних гармат і 15-мм кулеметів, що проти них легкий танк не матиме сили.

У цьому, здається, справжнє призначення важкого танка. Маючи дуже міцне панцерування, він може наважитися в'їхати під град гарматнів ворожих гармат близького бою, щоб знищити найнебезпечніших ворогів танка — полкові гармати та протитанкові кулемети.

Отже, важкий танк прокладає легким танкам, що за ним ідуть, шлях через ворожі лінії, знищуючи активні засоби оборони, а не просто перемагаючи пасивні перепони.

Ми бачимо, що важкий танк може багато важити і за маневрової війни, бо тут сила оборони ґрунтується тільки на розподілених бойових засобів і не може розраховувати на великі перепони.

За першого, порівняно рідкого, випадку застосування тільки важких танків, картина наступу не буде набагато відмінна від картини, згаданої в попередньому параграфі: удосвіта, або з туману з'являється неправильна лінія великих танків, що їх супроводить безпосередньо піхота, прикриваючися, за танками, і дальшими хвилями танків або тільки піхоти.

Такий наступ потребує порівняно густої хвилі важких танків. Якщо наступати на ділянку дивізії протягом 2000 м по фронті, італійці вважають, що треба мати 25 важких танків, більш ніж по одному на 100 м; за ними йдуть 50 легких танків. 25 важких танків на 2000 м — дуже велике число. Ще далі сягає Кюльман у своїй „Загальній тактиці“, де він ставить вимогу не менше, ніж по одному важкому танку на кожні 50 м, де б то теж саме число, що й для легких танків.

Важко уявити собі, щоб така витрата 70-тонних танків була можлива під час кожного наступу.

Проте, вищевказані числа — у згоді з накресленою тут картиною. Отже, вона нічим не різниться від попереднього, тільки в даному разі цілі більші й не такі швидкохідні. Якщо є досить артилерії калібрів більших як 75 мм, то той, хто обороняється, мав би дані на успіх, хоч би відбити наступ було зовсім не легко.

Трохи іншу картину уявляє собою погоджений наступ важких та легких танків. Його в загальних рисах подано на рисунку 9-II.

Певне число важких танків висунуть уперед, як тарани, туди, де ворог посідає важливу дільницю, що командує над сусідніми дільницями які щедро устатковано протитанковими гарматами. Ми не говоритимемо тут про штучні перепони. Цей випадок подано на рисунку 9-II. Лінія того, хто обороняється, гадається, як головна лінія опору (передній край передової оборонної смуги); опір того, хто обороняється, спереду цієї лінії переможено, і ворожі танки переходять у наступ проти лінії, показаної на рисунку. Тоді, як проти дільниць, що прилягають, де є нормальне число вогневих засобів, можливо наступати тільки легкими танками, — на лісистому та чагарниковому схилі ліворуч розташовано дві гармати близького бою (на ляфетах з розсувними стовбами) і два — 13-мм кулемети. Отже, тут наступ легких танків був би не без величезних утрат за сумнівних даних на успіх.

Ставлячи завданням раптовий наступ, ворог відмовився перемагати дільницю артилерійським огнем, наступати довелося сотнею важких танків у складі чотирьох машин. До того ж ворог зважає на можливість розташування на дільниці інших, ще не виявлених вогневих засобів того, хто обороняється.

Наступ можна було б почати з добре скритої вихідної позиції удосвіта, після короткого вогневого вдару.

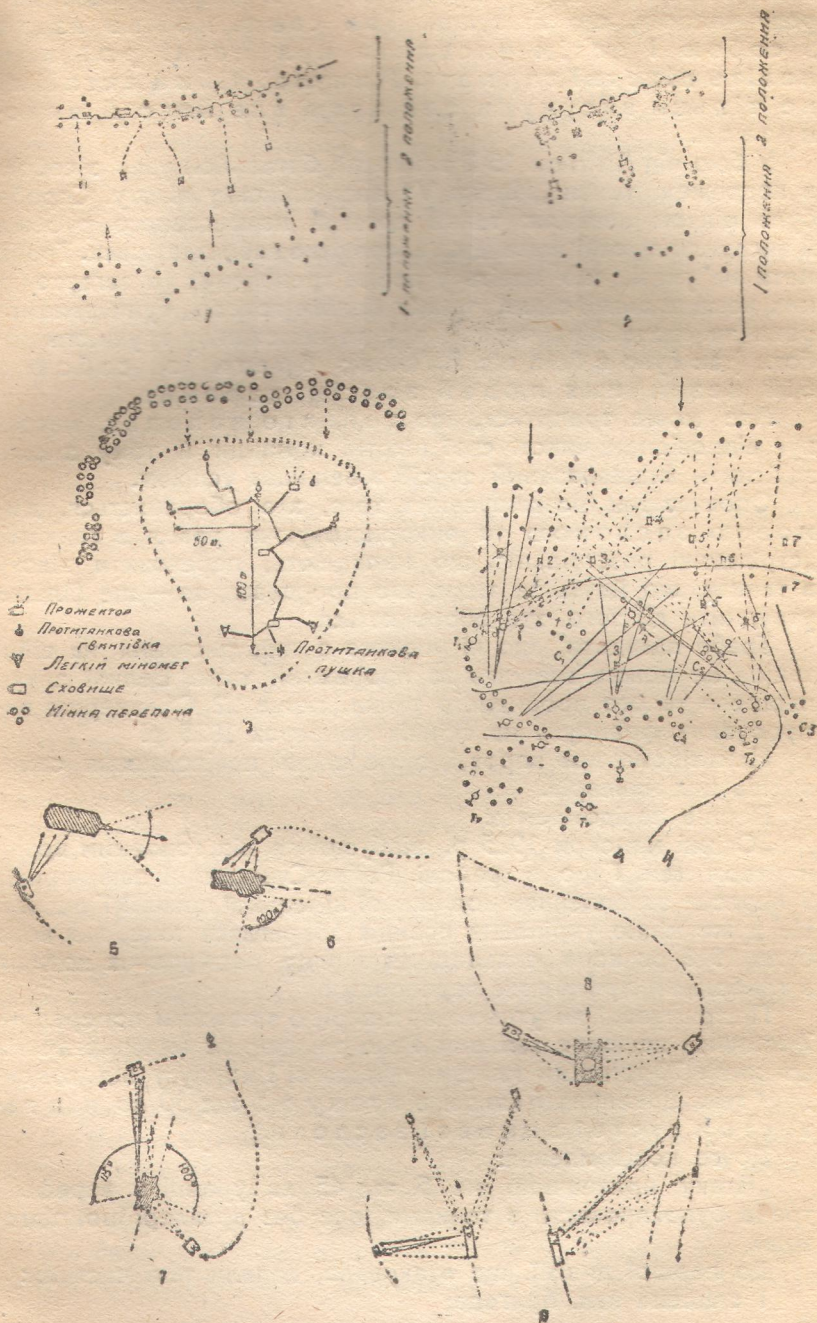
Щоб використати початковий ефект раптовості, доцільно надавати важким танкам ударні частини піхоти, що мають після впаду закріпитись у здобутих лініях і захищати частини, що йдуть за танками в атаку.

Ті частини будуть у даному разі нападати позаду хвилі легких танків на чималій віддалі (500—1 000 м). А на сусідній дільниці праворуч треба наступати, як показано на рисунку.

Тут треба ще зазначити одну можливість, що має велике значення.

Той, хто нападає, може взяти з собою важкі танки або спеціальні транспортні танки, що вже є в Англії, 30—50 чоловіка піхоти, щоб утворити в здобутих лі-

Таблиця III

ніях гнізда опору і у всякому разі напевно мати спереду частини, що атакують. Так само, можна взяти з собою і потім висадити кулеметні рої або навіть піхотні гармати. Минулої війни англійці не тільки висунули цей плян, але його й виконували.

У бою під Ам'єном 15-й танковий батальйон узяв з собою в подовжені танки „Марка V“ австралійську піхоту. Спроба була цілком невдала: танки досягли накресленого рубежа й висадили піхотні команди... абсолютно небоєздатними. Треба мати на увазі, що навіть у добре тренованих та загартованих команд англійських танків боліли голови, були запамороки та серцебиття через жару та неможливу трудність роботи (так було в бою під Ам'єном); брати з собою в бій незвичних людей зовсім даремно.

Але може трапитися, що той, хто нападає, натренує відповідним чином свої піхотні команди й тому зможе здійснити вищевказаний спосіб з великим успіхом.

Оповиваючи розташування того, хто обороняється, димовою заслоною та використовуючи разом з танками „стрілецькі розстрільні“, що нападають, перевозити піхоту в танках, що йдуть за тими, хто прорвався, це — ще більше утруднити дії того, хто обороняється.

Треба нагадати, що ні одного з використаних на війні танків не можна вважати за проривний танк. Великі злуки першого такого проривного танка, танка „2 С“, вперше випробували французи на осінніх маневрах 1925 р.

Нам відомо два короткі, дуже цікаві повідомлення самовидців цих маневрів.

Перше повідомлення:

„Осінні маневри 1925 р. відбувалися під головним керівництвом ген. Гуро в районі Раймс-Суассон і закінчилися 9 вересня захопленням колишньої німецької позиції Гундінга. Це дуже міцно укріплена позиція збереглася така, яка вона була 1918 р.: вона складається з ряду послідовних позицій з глибокими дротяними перепонами.“

Підтримувані могутньою артилерією з танками попереду — 7-тонними легкими танками Рено та вперше використаними важкими 70-тонними танками — частини 1 корпусу під командою ген. Дакапеля пішли в атаку о 5 год 30 хв під захистом густої димової заслони.“

Друге повідомлення:

„Атаку призначено на 5 год 45 хв уранці 9 вересня і треба було провести з танками, але без артилерійної підготовки.“

До першої дивізії, що атакувала, додали такі частини:
1 спішена кав. бригада;

1 батальйон 39 піхотного полку;

1 батальйон легких танків з двох сотень; він мав зайняти вихідну позицію 9 числа; час мали призначити додатково;

1 сотню (роту) важких танків (4 танки „2 С“);

1 полк легкої польової артилерії, 1 полк важкої польової артилерії, 1 полк польової артилерії на ваговозах;

1 кулеметний батальйон.

Військо, що атакувало, посідало таку позицію:

Ліва бригада:

3 батальйони першого піхотного полку та одна сотня (рота) легких танків.

2 батальйони 43 піхотного полку та одна чота легких танків.

2 батальйони 67 піхотного полку та дві чоти легких танків.

Права бригада:

1 кулеметний батальйон,

2 батальйони 39 піхотного полку,

1 ескадрон спішеної кінноти,

1 сотня (рота) важких танків.

Мета наступу: здобути стежові пункти позиції Гундінга від позначки 134 до позначки 124.

1-ий рубіж: головна лінія позиції,

2-ий рубіж: тилова опірня лінія,

3-ий рубіж: лінія стежкових пунктів.

Атаку треба було почати о 5 год 45 хв після інтенсивного обстрілу зосередженим вогнем протягом восьми хвилин. Потім артилерія мала утворити вогневий вал.

Ешельони піхоти, що атакувала, розсипалися ззаду легких танків, захищені вздовж усього фронту димовою заслоною, що створили димозими приладами й під час дальшого руху підтримували ручними гранатами. Частина легких танків продерлась до ліска Від Гранж, але вони не могли його пройти. Тоді важкі танки дістали наказ прокласти прохід через лісок.

Вони мали були взяти напрям на висоту 134, але обійти її, бо за донесеннями там розгашувався ворог з протитанковою зброєю.

Димова заслона згодом розвіялась і ті, що атакували, натрапили на зовсім неушкодженого ворога. Вирішенням посередників більшість легких танків об'явили за вибулих з ладу.

Як тільки позицію здобули, почався активний контрнаступ. Щоб відбити ворога, що навідав, до бою стала також сотня (рота) важких танків.

Такі повідомлення про маневри.

Ми бачимо тут застосування танків за принципами, викладеними за II випадку наступу: поперше, малося здобути

ліс, що правив для ворога за міцний опірний пункт, і його не можна було здобути легкими танками; подруге, танки стали до бою, щоб відбити контратаку, що велась у супроводі, за умовами завдання, протитанкових гармат.

Отже, французи вперше застосували на практиці принципи, указані для II випадку наступу.

Відзначимо, що за певними даними, які є тепер, старі танки „Марка V“, що ними раніш озброїли 551-й полк важких танків²⁰, надалі використовуватимуть тільки, як супровідні танки. На них ні в якому разі не покладатимуть завдань проривних танків. Проте, треба чекати, що в разі війни французи використають їх, щоб піддурити ворога щодо напрямку головного вдару, для чого вони цілком придатні своїми розмірами, подібними до розмірів танків „2 С“.

Через це військо треба добре ознайомити з обома цими типами.

Закінчуючи відзначимо, що важкі танки треба, як тільки вони виконали завдання, відводити з бойового поля раніш від легких танків, що переслідують, щоб не виставляти дорогі машини вогневі ворожій артилерії довше, ніж це конче потрібно.

Третій випадок наступу

Союзники опрацювали тільки викладені в попередньому розділі принципи масового застосування танків, розділених у глибину. Вони відкидають дії „дрібними пакетами“.

Проте, я вважаю, що німецька й головне, австрійська армія повинні ознайомитися з III випадком, що суперечить цим принципам, а саме, застосуванням поодинчих танків при всякій нагоді, щоб перемогти ворожий опір.

У німецької та австрійської армії так небагато артилерії, що не тільки не можна застосувати масовий зосереджений вогонь під час могутнього ворожого наступу, але і в разі маневрової війни доведеться обмежувати всяку рухому бойову групу тільки небагатьма гарматами.

Цілком імовірно, що, наприклад, коли будь-яка держава нападе на Австрію війна, кінець-кінцем, може обернутись на малу війну. Тоді становище того, хто обороняється, ніби створене для того, щоби безкарно застосувати невелике число танків у всякім бою, де в оборони є дані на успіх. Щодо числа, а головне—озброєння, німецьку та австрійську армії прирівняно мирними угодами до колоніальних народів.

Через це ми вважаємо за потрібне зробити декілька висновків з кампаній у Марокко, Месопотамських експедицій та інших колоніальних війн після 1918 р.

На щастя, ми маємо просто клясичний приклад такого застосування в бою при Хан-Мейслуні 24 липня 1920 р. В цьому єдиному бою французи за проводом ген. Гуро знищили й розігнали армію еміра Фейсала, що був тоді владарем Дамаска.

Французи мали зведену бригаду посиленого складу, одну батарею гавбиць, декілька польових та гірських гармат, одну чоту легких танків. (5) і до них декілька літаків.

Араби, що ними командував колишній турецький полковник Азмі-бей, числом, примірно, дорівнювали французам і мали 25 кулеметів та 9 гармат.

Арабська армія задовольнилась з того, що зайняла оборонне становище, загородила французам шлях із Цале до Дамаску на схилі гори поблизу Хан-Мейслуна. Азмі-бей зайняв своєю піхотою на південь від шляху дві послідовних позиції, розташовані, примірно, в 600 м. одна від одної: у центрі передової лінії була одна гармата; інші гармати стояли на правому фланзі, де розташувалося приступком назад ще деяке число піхоти. Резерви були поблизу шляху в тилу позицій. Щодо командування над місцевістю, перегороджування шляху та зручності стеження позиція була добра, проте з півночі не досить захищено висхлим гирлом річки, а з півдня була майже зовсім відкрита. Отже, в разі пасивної оборони, її можна було легко обійти.

Французи правильно зазначають, що шерифська армія запропонувала їм бій на місцевості, де вони могли розгорнути всі свої технічні засоби (15-см гавбиці, танки).

Французький плян наступу був у тому, щоб спочатку зв'язати ворога фронтальним наступом, а потім обійти його лівий фланг кіннотою. Справді ж бій розв'язали далеко швидше й інакше.

Спочатку, о 6-год ранку, раніш, ніж гадалося — французька артилерія розпочала вогневий бій з ворожими батареями, що добре стріляли й примусили замовкнути одну батарею польових гармат перш, ніж їх знищили 150 мм гавбиці. Трохи не о 7 год французи почали наступ, маючи праворуч сенегальців, а ліворуч 415-й піхотний полк, до того ж лівий фланг, що нападав уздовж шляху обороняла й продовжила чота легких танків що нападала на флангу.

Хоча вогонь арабів з обох послідовних позицій спричинив французам тяжкі втрати, проте, танки на фланзі згодом очистили першу лінію, з якої піхота відійшла на другу, яку обстрілювано вогнем важкої артилерії. Дальше просування танків та піхоти викликало загальну паніку, й гарнізон другої позиції кинувся навітки, а танки, проїжджаючи повз батареї, підпалили стоси гарматнів. Французи мали

чималі втрати: 80 чоловіка забито, число поранених не вказано. Азмі-бей загинув на батареї. Шлях на Дамаск був вільний.

Хоча французи мали тут справу з необстріляним і мало дисциплінованим ворогом, проте, він був би далеко кривавіший, і, можливо, дав би інший наслідок, якби на фланзі того, хто оборонявся, не з'явилися танки.

У даному разі, як і коли нападуть на німецьку та австрійську армії, уразливість того, хто обороняється, для танків однакова, тоді як ворог може безкарно користуватися з них. У подобицях картина наступу відповідає тій, що подано на рис. 2—7/II.

Подамо ще декілька прикладів, що потверджують правильність наших поглядів, з військових дій у Марокко та Сирії.

„Тільки розпочався бій, а вже біля селища Азжена на північ від Уеццана ввели 506-ту танкову сотню (роту), що мала очистити від ворога декілька печер. Танки, за проводом піхотного офіцера, виконали своє завдання, зупинившись біля входів у печери та обстрілявши їхню середину. За донесеннями піхоти, з однієї печери витягли 15 трупів. Боротьба за печери тривала декілька годин. Після відступу рифи, проти свого звичаю, не переслідували загін, що відступав“.

„З 61-ю сотнею трапилась своєрідна подія. 1 жовтня вона дістала наказ виїхати в селище Уїццерт, що його людиність хотіла вести з нами пересправи. В одному з гарматних танків поїхав офіцер війська зв'язку.

Коли сотня наближалася до селища, її зустріли рушничними пострілами, після чого вона знищила найближчі будинки, й, нарешті, доїхала до групи домів, де підійняли білу майву. Людиність селища прибігла із своєю зброєю, з бараном, якого вони закололи перед танками на знак покори; їх відвели в наше розташування в супроводі танкових команд“.

Звичайно, це — окремі випадки можливого застосування танків, але випадки, що про них треба пам'ятати.

„26 березня танки дістали наказ вийти назустріч колоні, що мала повертатися з Небека і яку могли відрізати в тіснині Берс повстанці. Танки знову спричинили паніку в їхніх рядах: повстанці кинулися навітки, маючи тяжкі втрати“.

„Чота Форнена прибула до Берсу о 10 год 30 хв; вона швидко попрямувала до північно-західнього виходу з села, де починається тіснина. Форнен помітив там щось із 150 арабів, що видиралися на горби. Чота негайно обстрі-

ляла їх кулеметами та гарматним вогнем. Згодом знайшли 25 забитих. Поодиноких арабів, що намагалися сховатися між скелями, чота переслідувала вогнем”.

„Під час бою чоту Террасона висунули на 1 км на південний захід від Горасті, де лівий бічний загін бився з сильною групою повстанців. Обігнавши наших стрільців, танки атакували повстанських вершників числом трохи не 100, що відступали на Кабун. 20 спішених повстанців застали: 5 забили. Знищили 8 штук вантажної худоби з бойовими припасами. Решта повтікали“.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ТАНКИ ЗА МАНЕВРОВОЇ ВІЙНИ

Роля швидкохідних танків узагалі

Дії на початку операцій. Швидкохідні танки мають усі властивості своїх тихохідних попередників і крім того, ще дві якості вирішального значення: велику оперативну рухливість; велику швидкохідність ¹⁾.

До оперативної рухливості стосується, перш за все, здатність великими злуками пересуватися по шляхах власними засобами, не руйнуючи шляхів; ось через що це завдання так довго залишилось не розв'язане, хоча ще 1918 р. були танки швидкістю до 43 км за годину. Так само важливо, щоб матеріальна частина довго витримувала таку швидкість.

Великої швидкохідності на місцевості не досить для тактичної рухливості, якщо в танка немає доброї здатності брати перепони. Так, ще у старого англійського танка „Марка IV“ була тактична рухливість, чого немає в багатьох сучасних танків, проте, по бойовому полю він рухався черепашою швидкістю. Сучасні напівплазунові машини дуже швидкохідні на місцевості, але мають дуже невелику тактичну рухливість.

Через це майбутньої війни швидкохідні танки матимуть дуже важливе значення й поза бойовим полем, а саме:

1) під час далеких розвідок; 2) під час наскоків, щоб порушити хід ворожого зосередження.

Там, де ворог більш або менш міцно укріпив свій фронт, найдоцільніше буде застосувати швидкохідні танки разом з піхотою для прориву під час вирішального наступу, подібно до того, як це було за останньої війни з тихохідними танками.

Але через те, що тільки зрідка можна буде відмовитися від великої швидкості танків, щоб дати можливість піхоті

¹⁾ Велика швидкохідність по шляхах далеко не дорівнює оперативній рухливості, так само, як велика швидкохідність на місцевості ще не визначає сама по собі, тактичної рухливості.

йти за ними, в бою буде завжди важко підтримувати зв'язок; поки цих труднощів не позбудемося, цілком перебудувавши піхоту, головна роля швидкохідних танків у майбутніх боях полягатиме в наступі у фланг ворогові та в наскоках на його тиліві сполучення. Танки братиметься до широких обхідних рухів.

Нарешті, їхня велика швидкохідність та оперативна рухливість дозволить їм і після бою з'являтися там, де треба або захистити відступ, або знищити ворога, що відступає.

Швидкохідні танки за маневрової війни

На підставі всіх міркувань у попередніх розділах про застосування танків можна слушно зауважити, що вони (міркування) стосуються майже тільки до позиційної війни.

Це цілком правильно, бо французький та англійський досвід, що на його підставі можна було встановити вищеподані принципи, стосується до позиційної війни або до маневрової війни 1918 р., що дуже повільно розгорталася, якщо тільки взагалі вона заслуговує назви „маневрова“.

Інакше й бути не може, бо всі танки воєнного часу були дуже мало пристосовані до маневрової війни великого масштабу: їм зовсім бракувало стратегічної рухливості й були вони надто тихохідні. Через це ми не будемо ускладнювати й без того важкого (бо немає досвіду) вивчення випадку маневрової війни, розглядаючи танки старих зразків; ми подамо декілька догадів про перебіг операцій за маневрової війни, коли у обох сторін є швидкохідні танки, подібні до англійських танків Віккерса та французького нового легкого танка, що його ще випробовують. У цих танків буде деяка стратегічна рухливість, велика швидкохідність та радіус дії не менший, як 200—250 км швидкістю щось із 20 км за годину.

Через те, що в цій галузі немає ніякого досвіду, й англійці тільки недавно перші завелись коло такого танку, цілком зрозуміло, що досі тільки одному письменникові вдалось схематично, але дуже дотепно змалювати ролю таких танків за маневрової війни; ми говоримо про колишнього начальника штабу англійського танкового корпусу полковника Фуллера²¹.

На початку свого нарису Фуллер відзначає, що під час розгортання обох ворогів танки, що рухаються швидше за похідні колони й для яких не треба шляхів, чималою мірою затримуватимуть рух на перехрестях шляхів, де звичайно скупчуватиметься військо. Без сумніву, за майбутньої війни щось подібне цілком можливе.

Ми повинні також згодитися з Фуллером у тому, що головним операціям передаватимуть більш-менш великі сутички між танками, подібні до колишніх боїв кінноти. Припустімо, що одній стороні вдасться в такому танковому бою знищити велике число ворожих танків; тоді навряд чи противна сторона розгорнула б свої сили.

Картину таких дій ми можемо уявити собі з одного цікавого епізоду з історії останньої війни, а саме з наскоку англійського танка Уїппет („музичний ящик“).

У бою під Ам'єном 8 серпня 1918 р., крім важких танків, у бою брали участь 3-й та 6-й батальйони Уїппетів, — призначення їхнє — переслідувати разом з кіннотою ворога. Якщо цього не здійснили, то це з'ясується тим, що під час підходу до бойового поля кіннота рухалась швидше, ніж танки (12¹/₂ км, за годину), а в бою танки випередили вершників, що залягли.

Подаємо витяг з донесення командира танка, лейтенанта Арнольда.

„8 серпня 1918 р. мене з танком типу Уїппет („музичний ящик“) додали до 2-ї сотні 6-го батальйону. О 4-й год 30 хв ми вирушили з вихідної позиції одночасно з початком атаки й перетяли бойове поле південніше залізниці на Віллер-Бретонне“.

„Я досяг лінії англійського фронту й разом з іншими Уїппетами 2-ї сотні випередив декілька наших важких танків „Марка V“ з австралійською піхотою. Чотири чоти моєї сотні нападали рівнобіжно з залізницею Ам'єн-Ам; проїхавши 2000 м, я раптом опинився один, бо інші танки, здається, застрягли в дорозі. Безпосередньо попереду себе я побачив декілька танків „Марка V“, що за ними щільно йшла австралійська піхота. Негайно по цьому ми опинилися під прямими пострілами батареї польових гармат, що її спалахи я міг бачити між Абокуром і Байонвіллером. Два танки „Марка V“ знищено праворуч від мене; я бачив, як із танків вихвачувались клуби диму й як виходила з них команда. Піхота, що йшла за ними, мала втрати від артилерійського вогню. Тоді я повернув у півоберта ліворуч і проїхав по діагоналі спереду батареї в 600 ярдах від неї. З обох кулеметів можна було стріляти по батареї, що випустила по моему танку вісім гранат, що їхні розриви я спостерігав з танка.“

Мені вдалося під захистом алеї дерев вийти в тил батареї, — на яку я потім круто повернув; 30 канонірів залишили гармати й кинулися навтіки. Ріббенс і я забили їх. Потім я поїхав уперед, завернув ліворуч і відкрив огонь по піхоті, що тікала“.

У дальшому ході бою Арнольд пройшов ще далі в німецьке розташування. Він зустрічав і обганяв роз'їзди англійської кінноти, що переслідувала ворога. Нарешті, він дістався залізничного мосту, де забив декілька пішаків.

„Ліворуч, примірно на $\frac{3}{4}$ лінії (1 200 м), горів потяг, що його одводив паротяг. Я рушив на схід рівнобіжно з залізницею, намагаючися непоміченим наблизитися до невеликого низу, де, міркуючи за мапою, мали бути німецькі бараки та схованки.

Я під прямим кутом вїїхав униз, де видно було багато ворожих солдатів, — частина відюдила, а частина ще складала свої ранці. Коли ми відкрили вогонь, багато вискочило із схованок, намагаючися пробратися до виходу знизу. Ми забили їх багато. Повертаючися назад, ми налічили 60 чоловіка забитих та поранених“.

„Потім я повернув ліворуч від залізниці й перетяв відкрите поле, бо бачив віддалеки розстрільні ворожої піхоти, що відступала. Ми відкрили по них вогонь з 200 — 600 ярдів“.

„... Нашого війська я більше не бачив... Під час цього наскоку мене безперервно обстрілювали густим рушничним та кулеметним вогнем“.

„Всупереч статутіві на даху танка прикріпили запасні сулії з бензиною (їх треба прикріплювати ззаду); їх звичайно прострілили, так що бензина витекла й залила зовні панцерну вежу. Жара, випаровування бензини та погане повітря в середині танка примусили команду після 9 — 10 год їзди дихати через патрон протигазів, не надіваючи самих масок“.

„О 14 год я рухався далі східнім напрямом, рівнобіжно з залізницею, метрів на 100 на північ від неї. Я побачив великий аеродром і прив'язний аеростат на невеликій висоті. Зо всіх боків я бачив також довгі колони автомобілів та возів. Ліворуч, по той бік мосту, я побачив автомобіль, що йшов на мене. Я вїїхаві з танком у закриття — ще нас не було видно — і зачекав, поки автомобіль не з'явився на мосту, тоді я застрелив шофера. Автомобіль вїїхав у канаву...“

„Обабіч залізниці я бачив довгі розстрільні піхоти, що відходила. Я відкрив по них вогонь з дистанції 400 — 500 ярдів і завдав їм тяжкої втрати. Прорвався між них і по дорозі знищив ще запряжний віз. Потім ми перетяли вузький шлях і побачили дозгу колону коней та возів. Кулеметник Ріббенс безперервно стріляв по автомобілях та колонах возів, що рухалися трьома шляхами біля залізничної колії. Я сам неодноразово відкривав огонь з дистанції 600 і 800 ярдів по колонах, що захарашували шляхи ліворуч. Паніка була велика“.

Згодом у танк двічі влучено; бензина, що витікала, завогнилась. Трьом солдатам, що взялися полум'ям, удалось вискочити через дверці. Одного з них відразу забито кулею в живіт. Іншим двом пощастило, котячись у траві, загасити полум'я, Ляйтенанта Арнольда й другого кулеметника полонили німці, після того як вони втрюх з одним танком вивели з ладу щось із 200 німців.

Це — воєнно-історичний приклад. Таких нападів та наскоків у майбутньому може бути багато.

Про бій танків проти танків ми скажемо далі.

Наступ за маневрового бою, звичайно, не можна й не треба організовувати так старанно, як ми бачили за позиційної війни.

Тут ми розглянемо випадок, коли піхота починає або відновлює наступ удень.

До того ж може трапитися, що далеко в тилу того, хто нападає, з'являться його танки, що з великою швидкістю під'їдуть до фронту, перетнуть його й стануть на чолі війська, яке нападає.

У такому бою з швидкохідними танками можна через декілька годин цілком знищити ворога. Танки, що прорвалися, якщо їм не загрожує знищення, можуть швидко дійти ворожих артилерійських позицій і зробити там такі спустошення, як це ми тільки що бачили в описі наскоку „музичного ящика“.

Нічого й говорити про той ефект, що вони зроблять, переслідуючи піхоту, яка тікає.

Ми так уявляємо собі наступ танків.

Якщо у ворога є досить танків, то вони можуть з'явитися так само раптово. Тоді, одночасно з лютим боєм піхоти, розгорнуться не менш немилосерді бої танків з танками. Танки, покінчивши з своїми ворогами, звільнившись, допоможуть іншим танкам або кинуться на ворожу піхоту.

Коротенько кажучи, роля танків буде тут та сама, як кінноти за часів наполеонівських війн.

Важче уявити собі випадок, коли той, хто обороняється, ставлячи впертий опір, розташований дуже глибоко й має в своїй оборонній смузі і піхоту, і танки; тут танки того, хто нападає, мають, не звертаючи увагу на піхоту, цілком використати свою швидкість, щоб не бути жертвою ворожої артилерії. Як ми бачимо, тут на черзі розв'язати завдання про те, яким способом піхота, що атакує, йтиме за швидкохідними танками.

Дуже неймовірно, щоб танки, які атакують, із чемности до піхоти зменшили свою швидкість з 20 км до 4 км за годину тільки для того, щоб підтримувати з'язок — це було б найсправ-

жнісіньке самогубство; записати таку вимогу в статуті, визначало б затримати тактику на декілька років.

Тут, звичайно, треба добрати нове розв'язання. Певно, воно буде полягати в тому, що піхота, яка атакує, як ми вже згадували, йтиме за танками з такою самою швидкістю, 20 км за годину, на панцерних швидкохідних транспортних танках; англійці раз уже збудували такий „танк перевозити піхоту“.

Ми бачимо, що ще не можна цілком оцінити ролі швидкохідних танків за маневрової війни; самі англійці можуть тільки теоретично міркувати з цього приводу. Ми маємо тут справу з найважчим завданням післявоєнного часу, — трудність його в тому, що на цей раз техніка випередила в своєму розвитку тактику.

Танки під час наскоків на початку операцій

У танках Вікерса радіус дій 320 км по шляхах і 220 км на місцевості. Він може декілька днів поспіль робити добові переходи, пересічно по 100 км. Тут ми будемо вважати на ці і навіть на більші числа.

Якби тепер вибухла війна між двома державами з сучасним озброєнням, швидкохідні танки застоували б під час наскоків на початку операції в таких випадках:

1. Самостійно великим числом — не менше, як цілим батальйоном.
2. Разом з кіннотою та кінною артилерією.
3. Нарешті, з піхотою на автомобілях та моторизованою артилерією.

Перший випадок. Тепер ми можемо сказати, що цей випадок найнебезпечніший. Танки діють самостійно; вони можуть відразу ставати до бою. Їх підтримують тільки розвідчі та нищильні ескадрильї, що з ними вони, як і поміж себе, безперервно підтримують бездротовий зв'язок.

Другий випадок. Ми вважаємо попередній випадок за найпростіший, бо супровід танків кінними частинами або піхотою на автомобілях, хоча й підвищує нападну силу, але зв'язаний із усякими незручностями. Перш за все сумнівно, щоби з розвитком техніки кіннота могла рухатися по шляхах тією ж самою швидкістю, як танки²². Через це доведеться призначати для танків та кінноти неоднакові маршрути, що, звичайно, не може не ускладнити їхнього спільного застосування.

Потім повітряний напад на танки під час ходу тепер ще не становить для них великої небезпеки, хіба що їх засту-

жають у тіснині; у всякім разі кінноту такий напад принаймні деморалізує. Нарешті, і це головна трудність, вершник на бойовому полі така велика уразлива ціль, що хай кіннота найкраще підготована й буде найвідважніша, а можливість її застосувати проти ворога з сучасним озброєнням дуже обмежена.

Третій випадок. Найдоцільніше розв'язання — придати танкам піхоту на автомобілях та автомобільну артилерію. Проте, тепер і це розв'язання далеко недовершене. По-перше, ваговози повні-повнісінькі пішаків багато зазнали б від повітряних нападів, бо не встигнуть розміститися на місцевості. Декілька літаків можуть надовго затримати рух цілої колони й навряд чи вона своєчасно прибуде на місце. Не завжди можна буде рухатися в темноті.

Крім того, тракторна артилерія пересувається на місцевості повільно. Одно слово, колона буде надто вразлива для повітряних нападів.

У бою піхотні ваговози не можуть підвозити піхоту так далеко вперед (не досить місця на шляхах, неможливо з'їжджати з шляхів під час артилерійського обстрілу), як це буде можливо, якщо є панцерні плазунові трактори. Нарешті, під час бою ваговози та трактори — уразливе місце.

Зате можна сказати наперед, що в майбутньому піхоту перевозитимуть на злегка панцерних плазунозих автомобілях — примірно, типу Кегресс, — а тракторну артилерію обернуть на самохідну плазунову.

Призначення такого загону, що складається з швидкохідних танків з приданою їм піхотою на панцерних тракторах, плазунової артилерії, літаків та плазунового мостового парку, — змінити колишню кінноту.

Через панцерування та здатність розміститися на місцевості такий загін не зазнаватиме пошкоджень від повітряних нападів; під час бою залишувана в тилу панцерна валка вже не буде вразливе місце, а зможе, навіть, за потреби, взяти участь у бою.

Французи, хоча з скромнішими засобами, уже застосовують злуки такого складу, як це було на маневрах 1925 р., де легкими танками на гнучких плазунах діяли разом з піхотою на автомобілях Кегресс та тракторною артилерією, або артилерією, що перевозили на ваговозах.

Бій швидкохідних танків

Хоч основні риси сучасного маневрового бою з швидкохідними танками, такими, як ми подаємо далі, вже багато відмінні від сучасної тактики, але ми можемо сказати наперед, що за найближчі 10 — 20 років картина ще більше

зміниться, а саме, якщо можна так висловитися, щодо дальшого зменшення числа та видимости піхоти на бойовому полі. „Цариця бойових полів“ нікому не поступить: вона набере тільки інших форм.

Отже, тепер ми перебуваємо в перехідному періоді. Швидкохідний танк є провісник нового часу, але все ж тільки провісник серед інших родів війська стародавнього типу: нашої піхоти й артилерії з кінними запрягами.

Ясно через це, що в сучасній тактиці є деякі суперечності, невідповідності, неоднотайності.

Перед нами стоять два завдання:

1. Яким способом важко навантажена піхота, яка навіть коли ворог не перешкоджає, може пересуватися по звичайній місцевості швидкістю не більшою, як 4 км за годину, встигає за швидкохідними танками?

2. Куди треба скерувати вогонь артилерії, якщо доведеться вибирати, кого залишити без вогневого захисту — піхоту чи танки?

Цікаво відзначити, що тепер друге питання більше цікавить англійців, ніж перше, що є, власно, основне.

Супровід піхоти²³

Питання про супровід піхоти можна в найгіршому разі розв'язати відповідним призначенням дистанції атаки та моменту початку руху для обох родів війська. Тоді доведеться призначити їх неоднакові.

У разі плянового наступу на ворожі позиції або смугу з чималої віддалі піхота має своїми засобами підібратися на якомога близьку дистанцію атаки, щоб зменшити до мінімуму шлях, що його доведеться проходити разом з танками, і зменшити цим небезпеку відставання від них.

Через велику швидкохідність танків і щоб дійти кращого вогневого захисту від артилерії, вихідну позицію танків призначають досить далеко в тилу, на такій віддалі, щоб танки могли приспіти своєчасно й до того ж найшвидшою ходюю.

Потрібного моменту, ще під час просування піхоти, танки розосередженим порядком, найшвидшою ходюю, виїжджають з тилу вперед напрямом до фронту, обганяють свою піхоту і вдираються у ворожу смугу.

Для того, щоб можна було налагодити потрібний щільний зв'язок принаймні переднього краю атакваної смуги, дистанція атаки має бути не більша, як декілька сот метрів. Проте, піхоті, що атакує, доведеться,

скориставшись з замішання в рядах ворога, діяти якнайшвидше, щоб закріпити за собою здобутий простір.

У дальшому ході бою може трапитися, що частина танків, яка прорвалась, негайно кинеться вперед, щоб виграти глибину, не чекаючи на піхоту. Друга ж частина залишиться в тількищо здобутому просторі, очищаючи його від кулеметних та стрілецьких гнізд ворога, що там лишилися.

Пересічна швидкість просування танків перпендикулярно до фронту буде невелика, хоча б коли-не-коли вони йшли й повною ходюю, бо через глибину оборонної смуги та розкидане розташування ворожих гнізд танкам доведеться їздити зигзагуватими напрямками. Отже, піхота зможе просуватись одночасно з цією другою, що залишилася ззаду, частиною танків.

Здається, англійці саме так і уявляють собі спільний фронтальний наступ.

Подамо приклад згаданого спорадичного зигзагуватого просування.

Поворігність танків під час демонстрування їх у Люльворті:

„Приблизно 1800 м далі в гайку біля замка Люльворт видно було 4 танки Вікерса. Між нами й танками слалася перегята місцевість, але вона здавалась така відкрита й гола, що створювалось враження, ніби з нашого місця стояння можна буде знищити танки, що атакують.

Раптом вони так швидко пустилися вниз по схилу, що за декілька секунд зникли за згорткою місцевости. Старанно оглядаючи місцевість у бінокль, ми чекали на них знову.

Минуло декілька хвилин, — а їх ніби й не було.

Нарешті, на одну мить ліворуч від нас з'явився один із танків, знову ж негайно зник, хоча люди зіркі могли бачити дах його вежі на фоні темних кущів. Хмарка диму показала, що він міг би стріляти по нас, тоді як ми, будучи навіть націлювачами протитанкової гармати навряд чи змогли би влучити в нього.

Раптом, поки ми ще дивилися цим напрямом, ми почули постріли з правого флангу і, обернувшись в той бік, побачили, як із-за непомітної згортки місцевости метрах у 200 від нас виринув танк. Одночасно інші три танки вийшли з-за свого закриття й кинулися на нас зліва“. (Ліддель-Гарт).

Відмінно від тількищо накресленої схеми наступу можна так само починати атаку з чималої віддалі, але тоді танки заздалегідь поділяють на два ешелюни: передній, що прориває — він має скувати ворога, і тиловий — що спершу доганяє піхоту, а потім передує їй, щоб одночасно з нею піти до переднього краю ворожої смуги.

У такий спосіб можна використати швидкість танків і е змога піхоті встигати за ними. Проте, мені здається, що це потребує більшого тренування; воно складніше й дає більші втрати.

Проте, в обох випадках фронтального наступу щільний бойовий зв'язок між танками та піхотою не досить забезпечено й рано чи пізно може порушитися.

Через це краще, якщо обставини дозволяють, провадити головний наступ тільки танками, можливо в злуці з кіннотою, у фланг та в тил ворогові.

Вогневий захист танкової атаки

Наступ і піхоти, і танків треба підтримувати артилерією; але неоднакова швидкість руху цих родів війська може призвести до того, що вогонь артилерії буде роздвоєно й обидві частини матимуть недостатню підтримку, або одна з них залишиться зовсім без неї. У всякім разі розподіл вогню артилерії—важке завдання.

Поперше, можна під час наступу зосереджувати весь вогонь попереду танків перших ешельонів, тоді вдираючися в оборонну смугу, другий ешельон і піхота залишаються без вогневого захисту. За можливих у даному разі обставин це цілком можна припустити. Подруге можна розподілити вогонь так, щоб після впаду в оборонну смугу далекобійні гармати переносили свій огонь далі в тил по батареях, резерві, шляхах підходу, а решта артилерії створює вогневий вал спереду танків та піхоти.

Проте, це потребує великого числа артилерії; крім того, утруднюється техніка стріляння та керування вогнем.

Складніше також завдання артилерії під час наступу у фланг ворогові. Піхоту, що самостійно веде фронтальний наступ, не можна залишити без підтримки відповідної частини артилерії; проте, чималій частині артилерії доведеться підтримувати наступ танків.

Співвідношення сил артилерії, призначеної для дій проти ворожого флангу, і тієї, що супроводжує своїм вогнем нашу піхоту, буде то більше на користь першій, що сильніший ворожий фланг протитанковими засобами, отже, що важче танкам зробити вирішальний вплив на хід бою.

Приклад наступу проти позиції (маневр під Олдершотом 17 вересня 1926 р.).

Обставини. Північній групі вдалось без опору зайняти горби Фокс на схід від Олдершота й за декілька годин посиленої роботи створити укріплену позицію, захищену, між іншим, протитанковими перепонами завдовжки 800 м.

Південну групу, під командою генерал-майора Бартоломью, організовано згідно сучасних вимог, у складі:

2 піхотних батальйонів,

1 танкового батальйону складу мирного часу з трьох сотень по 3 чоти (36 танків),

1 моторизованої бригади польової артилерії,

1 кінної батареї бойових гармат,

1 авіаційного загону.

Вона мала атакувати й здобути цю позицію.

Виконання. Прибувши вночі в район на південь від бугрів Фокс, ген. Бартоломью вирішив спочатку зробити наскок, щоб з'ясувати розташування ворожих головних сил і головної лінії опору. Через це о 6 год 30 хв ранку 1 батальйон, підтриманий усією артилерією, рушив до горбів Лукаут та Скарп і, перейшовши через них о 7 год 30 хв, досяг ворожої позиції.

А танки вирушили о 2 год 30 хв з віддалі 16 км після нічного переходу прибули на місце вдосвіта й розташувалися приховано поблизу ворога, проте, на віддалі, щоб не було чути. Одну танкову сотню скерували праворуч до 10-го гусарського полку, що розташувався на березі озера Хенлі Парк, наказавши — демонстрацією відтягти на себе увагу ворога. Для цього сотня навмисне не замаскувала шуму моторів.

Резервну танкову сотню розташували так, щоб вона змогла взяти участь у головному наступі, а на випадок невдачі його в згаданій демонстрації, щоб перемкнути її на головний удар.

Об 11 год 30 хв другий піхотний батальйон провели для атаки через розташування першого, що зупинився перед ворожою позицією. Усе залежало від дій танків, бо той, хто нападав, не був дужий.

З танків 3-я сотня (12 танків), що прибула незадовго до піхоти до ворожої позиції, рушила вперед і проїхала через розташування піхоти; її рух захистили димовою заслоною.

Дві чоти йшли попереду, третя йшла в другій лінії. Права флангова чота підійшла до протитанкової перепони, що складалася (за німецьким зразком) з подвійного ряду трямів завдовжки 2 м, вбитих у землю під кутом і оплетених дротом. Намагаючись відшукати вільний проміжок — бо фронтальний наступ міг ушкодити танки, чота повернула набік, але, як і лівофлангову, оголосили за вибулу з ладу. Бачачи це, третя чота повернула ліворуч, щоб прорватися шляхом, прихованим від ворожого стеження; проте, під час руху і цю чоту оголосили за вибулу з ладу. Піхота цілком природно пішла за цією чотою і її затримано.

Отже, головний наступ закінчився невдало; але ген. Бартоломью вжив заходів і на такий кінець.

Резервну сотню скерували праворуч до гусарів і о 12 год 20 хв пішли в атаку в супроводі піхотної сотні.

Щоб забезпечити від обходу, якнайшкуче пруженішою роботою саперів збрукували на протязі 800 м протитанкову перепону, правда, з декількома проміжками, що захистили колючим дротом.

Помітивши ці проміжки, танки прорвалися тут через перепони, повернули ліворуч і зім'яли того, хто оборонявся, бо він, не маючи протитанкової зброї, покладався тільки на перепону.

У цьому вдалому прориві ген. Бартоломью поєднав головний удар з обхідним рухом, тоді як ворога скували тількишо згаданою атакою, першу танкову сотню разом з 10-м гусарським полком під захистом горбів висунули праворуч горба Емперор, і останньої хвилини ворога атакували і з цього боку танками й кіннотою. Тут також кінноту й танки прекрасно замаскували димовою заслоною.

Згодом і цей дуже цікавий маневр не закінчили.

У Танковому корпусі заповняють, що посередники приписують дуже велику роль протитанковим гарматам — погляд, що його поділяв також Ліддел-Гарт. Справді, якби в англійців були австрійські або німецькі польові та гірські гармати, таке розв'язання посередників навряд чи можна було виправдати. Проте, ми побачимо далі, що вони мають два типи протитанкових гармат, що забезпечують високий відсоток влучань²⁴.

Цікаво відзначити, що після маневру один танк спробував здобути перепону, підійшовши до неї збоку під гострим кутом так, що трями не могли пошкодити плазунів. Він узяв напрямок і підійшов до перепони розбігшися, зламав трями і пройшов через перепону, таскаючи за собою дріт.

Це потверджує правило, відзначене в VII розділі для будування перепон цього типу, а саме: вбивати трями під усякими кутами й робити їх усякої висоти.

Картина бою майбутнього

Ми маємо на увазі не таке вже далеке майбутнє, коли на бойовому полі з'являться великими масами одномісцеві танки, коли піхота йтиме за танками на панцерованих тракторах, коли головну масу артилерії становитимуть плазунові гармати на залізничних уставах.

Ми ще спостерігаємо залюбленість до старих випробуваних засобів — отже намальовану від нас картину можуть

вважати за витвір хворої уяви; через це ми дамо слово англійцям, тільки відзначивши, що описане бачили 13 листопада 1926 р. сотні запрошених.

„Ліворуч від нас виїхала на позицію батарея 3“ плазнунових гармат. Потім з'явилися невеликі одномісцеві й двомісцеві танки, що кинулися вперед, а з чагарнику позаду можна було бачити спалахи пострілів щільного ряду танків Вікерса, що стояли на поготові; раптом вони виринули з кущів і під рев гармат та тріскогну кулеметів рушили в атаку, страшнішу, ніж перша-ліпша кавалерійська атака.

На небі з'явилися журавлиним ладом загін літаків які, пікуючи, взяли участь у бою. Коли ворожий опір визнали за переможний, танки зникли під захистом артилерії. А в цей час кулеметні плазунові ваговози, що під'їхали, вивантажували своїх людей, які закріпилися на здобутій позиції, збудувавши цілу сітку кулеметних гнізд.

Тоді, як кулеметні ваговози відходили в тил, на фланзі з'явився один танк, що проїхав уздовж фронту, залишаючи за собою густу, димову заслону, після чого все поле заховалось від зору глядачів (Ліддел Гарт про маневру Кемберле, показаний прем'єр-міністрам домініонів).

Потім запрошеним показали саперний танк з новим, також винайденим від майора Ле-Мартеля, мостом завдовжки 6 м. призначеним для танків. Сам танк уклав його через річку й перейшов через нього. Під час віправ трактор Дрегон так само підвіз і установив 10 метровий міст, що через нього потім перейшов танк.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

СПЕЦІАЛЬНІ ВИПАДКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКІВ

Танки під час оборони

Хоча танк призначено тільки для нападного бою, проте й під час оборони роля його дуже присутня, під час контратаки.

Залежно від характеру гаданого ворожого наступу танки зосереджують позаду фронту в декількох пунктах, звідки вони, вважаючи на їхню оперативну й тактичну рухливість, могли б своєчасно приспіти на прорвані ділянки нашого фронту. Ці пункти мають бути поза лінією, що до неї може сягнути густіший ворожий артилерійський огонь і в такому місці, щоб їх можна було цілком замаскувати. Доцільно, крім того, давати в розпорядження найвищого командування на цій ділянці танковий резерв.

Ми бачимо, що розташування й віддалі цих пунктів від фронту залежатиме від рухливості танків узагалі й від їхньої швидкості зокрема. У даному разі може йти мова тільки про самостійне пересування танків на плазунах.

Приклад. Оборона англійців під час німецького прориву в другій стадії бою під Камбре 30 листопада 1917 р.

Німецьке командування вирішило відповісти на англійський наступ, як ми знаємо, наслідком англійського наступу, створено клин у німецькому фронті, і це, звичайно, примусило командувача німецької армії, ген. ф. д. Марвіца повести наступ по боках його клина, цебто з одного боку між Мевр і Бурлоном, з другого — між Крепкер і Банте, щоб зрізати цього клина.

Наступ мав розпочатись о 8 год 30 хв ранку за німецьким часом.

Плян удався тільки частково. Наступ із півночі затримано, після того, як виграли невеликий простір англійським артилерійським та кулеметним вогнем, — німці мали тяжкі втрати.

Інакше стояла справа на півдні. Тут за декілька годин — до 11 год ранку — здобули Ля-Вакрі й Гонлье, і німці про-

сунулися навіть по той бік колишнього фронту. Мало того, здобули також Віллер-Гюслен і навіть Гузокур, штаб-квартиру 29 британської піхотної дивізії.

Як визнають самі англійці, цей успіх був такий самий, як і той, що вони мали 10 днів тому. Першими ж годинами захопили стільки гармат, бойових припасів і навіть польових шпиталів, як тоді англійці. Лявина втікачів та валки, що відступали, надовго завалили всі шляхи, що вели на захід.

Тимчасом англійці встигли підправитися.

Першу й другу танкові бригади вже відвели в тил; найближче до бойового району була друга бригада, що готувалася сідати в потяг на станції Фен (Fen). Щоб належно оцінити те, що було потім, треба пам'ятати, що ця танкова частина, подібно до всіх інших, зовсім виснажилась попередніми боями й певну її матеріяльну частину ремонтували.

Чутки про німецький наступ дійшли до бригади ще вранці. Проте, тільки о 9 год 55 хв (10 год 55 хв за німецьким часом) прийшло від 3-го корпусу донесення про серйозність становища. На тривогу вдалось зібрати два батальйони танків другої бригади (Фуллер показує батальйони А і В). О 12 год за англійським часом дістали наказ командира корпусу: „одному танковому батальйонові атакувати Бузокур від Фен, другому — напрямом від Гедкура“.

22 танкам, яким нашвидку дали порядок та постачили бойові припаси й бензину, удалось уже о 12 год 40 хв рушити на Гузокур. Тим часом це селище вже здобуло ірландське військо без допомоги танків. А коли після цього прибули танки, їм наказано просунутись далі, щоб вони правили за заслоном військові, що укріплювались у селищі. Через те що німецька артилерія була, здається, не дуже активна, удалось виконати цей наказ без великих утрат: танки залишились на місцевості до вечора й відбивали місцеві контратаки німців.

На південній ділянці англійці зібрали для могутнього контрудару напрямом на Вільнер Гюїслен та ліс Гош всі сили, що тільки були: спішену індійську кінноту, ірландців і танки 2-ї бригади. Західне узлісся відразу ж здобули, але потім почалася люта боротьба за всяку п'ядь землі в лісу, куди проїшли танки. Дарма німці намагались за всяку ціну вдержати ліс, його здобули танками після немилосердної боротьби. За це танковим командирам оголошено подяку в наказі дійової армії.

Хоча завдяки наступові головну небезпеку усунуто, проте, через німецький прорив не можна було надалі залишатися на новому фронті, і вночі з 4 на 5 грудня почали евакуювати позиції, що тривало до 7 грудня.

У німецьких донесеннях з приводу бою сказано про захоплення понад 9000 полонених, 148 гармат та 716 кулеметів. Ми бачимо, як і в тому бою на Ізонцо, чи не найтяжчому бою, де брала участь австро-угорська армія, що той, хто оборонявся, кінець-кінцем, захопив більше полонених та більшу здобич, ніж той, хто нападав.

Танкові роз'їзди

Такий спосіб застосування суперечить принципам, установленням від союзників 1918 р., бо:

а) танки треба застосовувати масами під час вирішальних операцій, але не „малими пакетами“;

б) танками не можна захоплювати місцевість, що могло б тимчасово виправдати їхнє застосування, як розвідачів або як роз'їзди, що охороняють;

в) їх безумовно має підтримувати піхота.

Проте, треба мати на увазі можливість такого застосування, що останнім часом дійсно й було в Марокко. Річ у тому, що вказані принципи потребують тепер перегляду або, принаймні, у детальнішому тлумаченні.

До п. а). Цей принцип розраховано на рівноцінного ворога з потужною артилерією. Якщо справа стоїть інакше, то, як ми вже довели в розділі 3, розглядаючи III випадок наступу, танки можуть повсякчас безкарно діяти „малими пакетами“.

До п. б). Іноді танк може самостійно захоплювати місцевість, особливо, коли у ворога тільки неглибокі шанці без підземних схованок і на бідній рослинності місцевості.

До п. в). Ті ж самі міркування, що й для п. б). Розглядаючи бойові властивості швидкохідних танків, ми побачимо, що сучасним танкам часто доведеться хоч-не хоч обходитися без підтримки піхоти.

Намагання посилати танки самі або з невеликим числом піхоти, як роз'їзди, буде завжди, коли треба буде проривати ворожу охоронну заслону, що перешкоджає нашій розвідці; таке намагання цілком обгрунтоване, якщо у ворога у передовій смузі тільки невелике число протитанкової зброї і якщо число й стан наших танків допускає таку ослабу танкових частин, призначених для наступу.

Проте, у сучасного танка є три хиби, що перешкоджають йому виконувати це завдання:

- 1) танк — глухий;
- 2) він — короткозорий;
- 3) він — шумить під час їзди.

Це — серйозні заперечення, бо саме танкові-розвідачеві, без супроводу піхоти, доведеться виявити ворога:

- 1) за його першими пострілами;
- 2) пробуючи, рухаючись на постріли, побачити ворога, що його він сам
- 3) повинен по можливості несподівано застукати ворога.

Звідси ми можемо вивести, що легкий танк Рено, або Фіят мало придатні для розвідчої служби. Проте, їх можна застосовувати в службі охорони.

Якщо ж дійдуть безшумности, звичайно, з умовою оперативної рухливости танка, то це застосування стане цілком можливе.

Прикладом такого танка є французький легкий танк з гнучкими плазунами. Такий танк можна б, через його велику швидкість (до 20 км за годину) і відносну безшумність, висувати вперед (в складі, примірно, чоти) без піхоти, збільшуючи свій недостатній огляд хоча б відкриванням продухів і повертом вежі з відкритими дверима. Тут небезпеки було б набагато менше, ніж під час руху нічим незахищеного розвідача-стрільця.

Дуже спокусливо використати танк, щоб виконати таке завдання проти малоозброєного ворога, якщо є колісно-плазуновий танк, подібний до чеського. Його оперативна рухливість робила б його цілком придатним і для далекої розвідки, якби він був безшумніший та не такий короткозорий.

Інакше стоїть справа з надсучасним швидкохідним танком Вікерса, особливо з одномісцевим або низьким двомісцевим танком. Через невеличкі розміри ці танки не такі помітні, ніж їхні попередники, а швидкість дуже велика. Їхні плазуни мало шумлять, як і малопотужний мотор, головне ж, водії обох танків мають цілком відкритий круговий огляд. Через це можна чекати, що в майбутньому танк матиме велике значення під час розвідки, не кажучи вже про охорону, тим паче, що як би ворог не хотів, а він не зможе придати своїм передовим охоронним частинам, багато цінних, як зброя, протитанкових кулеметів, бо вони набагато важливіші в глибині оборонної смуги.

Приклади кампанії в Марокко 1925 р.

„17-серпня піхота мала укріпитись коло Великої скелі. Танки дістають завдання прогнати ворога з долини й очистити безпосередні підступи до нього, а тим часом піхота обкопуватиметься. Справді ж на сотню покладено пошукати (цей вираз є в наказі) напрямом на Мсілу; віддаль 2 км, тривалість розшуку 3—4 год.

Кожну чоту (з 3 танків) супроводило декілька стрільців, щоб її безпосередньо захистити.

Операція пройшла без інцидентів; танки прийшли в долину, до того ж вони з самого початку систематично обстрілювали обабіч місцевість кулеметним вогнем і з 37-мм гармати гранатами.

Щоб ми не думали про таке застосування танків, ясно одне: не вважаючи на певно виявленого ворога, наша піхота змогла без перешкоди укріпитися біля Великої скелі“.

„3 жовтня бригада знову рушила північним напрямом; просування в колонії через Вад-Шаужа почалося трохи не о 13 год. Одна чота танків рушила спереду авангарду, дві інших були на чолі головних сил.

У Дар Каїд-Моганде колона зупинилась, і всій танковій сотні наказано утворити авангард.

Бригада продовжувала рух колоною долиною, — військо йшло звичайним кроком. Як розвідачі, танки мали не тільки оглядати місцевість, щоб виявити ворога, але й безперервно відшукувати собі шлях. Їм доводилось обходити й витратити час. Тільки на силу їм удавалось увесь час зберігати своє місце попереду піхоти“.

Хоча тут ми маємо справу не з ясно виявленою розвідною роботою, а скоріше з більш-менш випадковим застосуванням для охорони, проте роля у танків у даному разі безумовно нова. Ми бачимо тут перші ознаки зміни старої тактики, і все ж таки нові завдання виконують танки старого типу.

Розгляньмо тепер другий принцип, який, хоча сам по собі й правильний, але його не треба вважати за незмінну догму, а саме, що танк не в силі втримувати простір.

Те, що танк взагалі може один захоплювати простір, потверджує такий показовий епізод з бою 8 серпня 1918 р.

Мова йде про пор. Персі Іде, та його танк 2 батальйону, що 8 серпня один здобув із своїм танком селище Марселькав і потім передав його під розписку австралійцям, що приспіли. Ми подаємо витяг із опису його подвигу:

„Під час наступу 8 серпня цей офіцер виявив велику ініціативу, умілість та мужність, перемігши непередбачений ворожий опір.

Узнавши від піхоти, що селище Марселькав ще не здобуто й загрожує правому флангові, він негайно опрацював разом із піхотним командиром плян атаки й рушив уперед, щоб перемогти ворожий опір. Він знищив не менше, як 6 кулеметів з кулеметниками, до того ж захопивши чимало полонених. Потім він передав селище піхоті, вимагав від

неї й дістав розписку в цьому". Потім поручник Персі Іде знищив ще декілька гармат. Ми вважаємо, що він цілком гідний своєї відзнаки.

Чи може танк удержувати місцевість

Я не збираюся заперечувати взагалі проти правильного твердження, що танк не може втримувати здобуту місцевість; проте, в Марокко були випадки, що над ними треба замислитися.

„1 жовтня о 6 год 30 хв ранку командир танкової сотні повинен був виконати віддані накази — допомогти піхоті закріпитись на головному гребені поблизу Сі Могамед Бузіян.

Щоб виконати це завдання, танкова сотня просунулася метрів на 800 північним напрямком до Дар Каїд Моганда, де вона лишалася на місці до 17 год; потім вона вернулася у долину і стала на бівак поруч піхоти“.

Таке може трапитися, звичайно, тільки з умовою, що у ворога немає протитанкової зброї й майже ніякої артилерії.

Але далеко показовіший другий, єдиний щодо цього епізод, коли танки цілісний день утримували улоговину, ввесь час рухаючися.

„Танкова сотня, вивантажена для наступів на Мсілі, залишила за собою одну чоту, як тильний захист, і виїхала на 200 м напрямом на сел. Кратру, яке вона підпалалила зосередженим вогнем. Декілька рифів здалось у полон.

Закінчивши операцію, одну чоту залишили на місці, щоб проягом дня охороняти улоговину Мсілі й нести там дозорну службу. Вона мала безперервно очищати місцевість і часами обстрілювати зосередженим вогнем схили горбів“.

Додамо, що за нічних переходів окремих колон, розставляли танки колом носами всередину, як верблюдів у пустелі; люди відпочивали під їхнім прикриттям.

Отже, чи можуть танки за певних обставин утримувати місцевість?

На це можна відповісти так. Якщо у ворога немає артилерії, немає протитанкової зброї, то відкритий простір можна іноді на довгий час утримувати тільки танками. Можна навіть під вогнем (правда, не густим) ворожої артилерії без утрат утримувати простір тільки танками, що безупинно рухаються.

Звичайно, це буває дуже й дуже рідко.

Але чи також рідко траплятимуться такі випадки в нас, якщо нападе на нас сусідня держава? ²⁶

Якщо без застереження прийняти принципи, що їх геніальні провісники — Естьєн, Шедевіль — ніколи не вважали за непорушні догми, — то від цього можуть бути дуже неприємні несподіванки.

Нічні дії

Люди, що не можуть звикнути до танків, як до нового бойового засобу, у багатьох питаннях щодо застосування танків сумніваються, зокрема в питанні про можливість участі танків у нічних операціях.

З цього приводу можна сказати, що нічна операція з танками на хоч трохи знайомій місцевості не набагато складніша, ніж з піхотою. Щождо підходу до бойового поля, то за достатньої підготовки, можна це провести найтемнішої ночі, якщо тільки, за прикладом англійців, потурбуватися про провідників. Під час війни танки сотні разів переходили найтемніших ночей.

Для бою треба, як і для піхотного бою, не дуже темної ночі.

Через те, що вночі важко стріляти націльним вогнем по оглядових щілинах та продухах, можна безпечно поліпшити умови стеження з танка, відкриваючи його продухи.

Приклад. „Нічна атака 22-23 червня 1918 р. цікава тим, що це перший випадок, коли британський танковий корпус брав участь у нічній операції. Атакували ворожі окопи біля Бююа 5 піхотними чотами та 5 кулеметними танками. Мета цього — полонити або знищити декілька ворожих застав.

Атаку розпочали об 11 год 25 хв. Її зустріли густим мінометним та кулеметним вогнем у пункті, називанім „Ляльковим будиночком“, так, що піхоту затримано і, хоч прийшла підмога, але вона не в силі була просунутися далі. Тоді танки виїхали вперед і провели атаку. Треба відзначити, що ні один танк не пошкодили німецьким мінометним вогнем, дарма що він був густий. Танки натрапили, на окремі німецькі частини й без сумніву вони (частини) мали втрати. Один танк атакували німці, але їх знищили з револьверів. Пізніше цей танк урятував пораненого командира чоти, що потрапив у полон до німців. Дарма що була темна ніч, ані один танк не зблудив. Усі повернулись назад“. (Фуллер і Елліс).

РОЗДІЛ ШОСТИЙ
АКТИВНА ПРОТИТАНКОВА ОБОРОНА
Недосконалості танків

Як передумова, щоб досягти мети наших міркувань про танки, а саме, вивчення оборони проти них, нам лишається сказати кількома словами про недосконалості сучасного танка (табл. IV), щоб, ознайомившись з ними, мати відповідні висновки щодо оборонних засобів.

Поперше, здатність танка маневрувати обмежена. Ми знаємо, що танк із „чіпкими“ плазунами може перелазити через шанці, що шириною дорівнюють, прирізно, 45% його довжини. Якщо шанці ширші, то танк застряє в них. Через це минулої війни німці дуже скоро почали будувати рівчаки завширшки 4 м, бо аж до літа 1918 р. англійські танки могли переїжджати через рівчаки тільки в 3¹/₂ м завширшки. Отже, англійці натрапили на протитанкову перепону.

Коли англійське найвище командування в листопаді 1918 р. нарешті поступилося перед бажанням танкового корпусу й вирішило розпочати на зручній місцевості поблизу Камбре наступ без артилерійної підготовки, англійцям малюся перемогти дуже міцно укріплені позиції з розташованими на декілька рядів протитанковими рівчакми. Треба було за всяку ціну перемогти ці рівчаки, бо від цього залежав кінець бою. Англійці винайшли дуже допепний засіб: в'язки тарасок.

Центральним майстерням в Еріні наказали виробити з шелюгу міцно зв'язані тараски завширшки 71,2 м і завдовжки 3 м; 350 таких тарасок, що важили кожна щось із 1¹/₂ т, виробили китайські кулі й міцно стягли ланцюгами двома танками. Потім їх укріпили спереду на дахові танків (рис. 1-IV) так, щоб простим пристроєм, якому надавано чину зсередини танка, їх легко можна було б скидати в рівчак.

Застосування тарасок ґрунтувалось на тому, що англійські танки, хоч і сягали за обережною їзди протилежного краю рівчака своєю носовою частиною, але кормою провалювалися в рівчак і такий глибокий, що танк не міг

виратися з нього. Інакше стояла справа, коли танк кидав у рівчак в'язку. Виходила подушка заввишки $1\frac{1}{2}$ м, яка, крім того, зменшувала ширину рівчака; спускаючись кормовою частиною, танк сідав на пружинисту в'язку й набрав такого нахилу (положення III на рис. I-IV), що він легко міг виратися з рівчака (положення IV і V).

Рідко імпровізований засіб мав такий успіх на бойовому полі. Уранці 20 листопада 1917 р. англійські танки за декілька хвилин перемогли перший, другий, третій рівчаки; о 4 год вдень англійці вже прорвалися на фронті в 10 км і на глибину до 6 км. Німці втратили 8000 полонених і 100 гармат.

Інша перепона, що також затримує танк, є глибокий мул. Англійський танк міг, не застряючи, перемогти шар мулу завтовшки до $\frac{1}{2}$ м.

Через те, що плазуни танка не знаходять достатньої підпори в такому слизькому ґрунті, англійцям спало на думку застосувати, так званий, дебуксувальний брус. Це — теж фронтний винахід. На рис. 2 IV і 3-IV подано спосіб його застосовувати. Брус був товстий, зроблено його з дерева та обковано залізом завдовжки 3 м; звичайно він лежав упоперек даху танка на двох рейках Р (рис. 2, суцільний малюнок). Якщо танк починав ковзатися на ґрунті або не міг виратися з ями через недостатність зчіплення плазунів з ґрунтом, то команда звичайними ланцюгами прикріплювала цей брус до ланків плазунів. А коли потім танк починав рухатися, команда спочатку пересувала його вперед через вежу, на мить затримувала на носу танка й потім спускала спереду під нього (рис. 2, малюнок пунктиром). Далі він попадає під плазуни, втискувався в ґрунт і утворював твердий поріг, що на нього спираючися, танк міг перейти досить широку смугу непридатного ґрунту (рис. 3-IV).

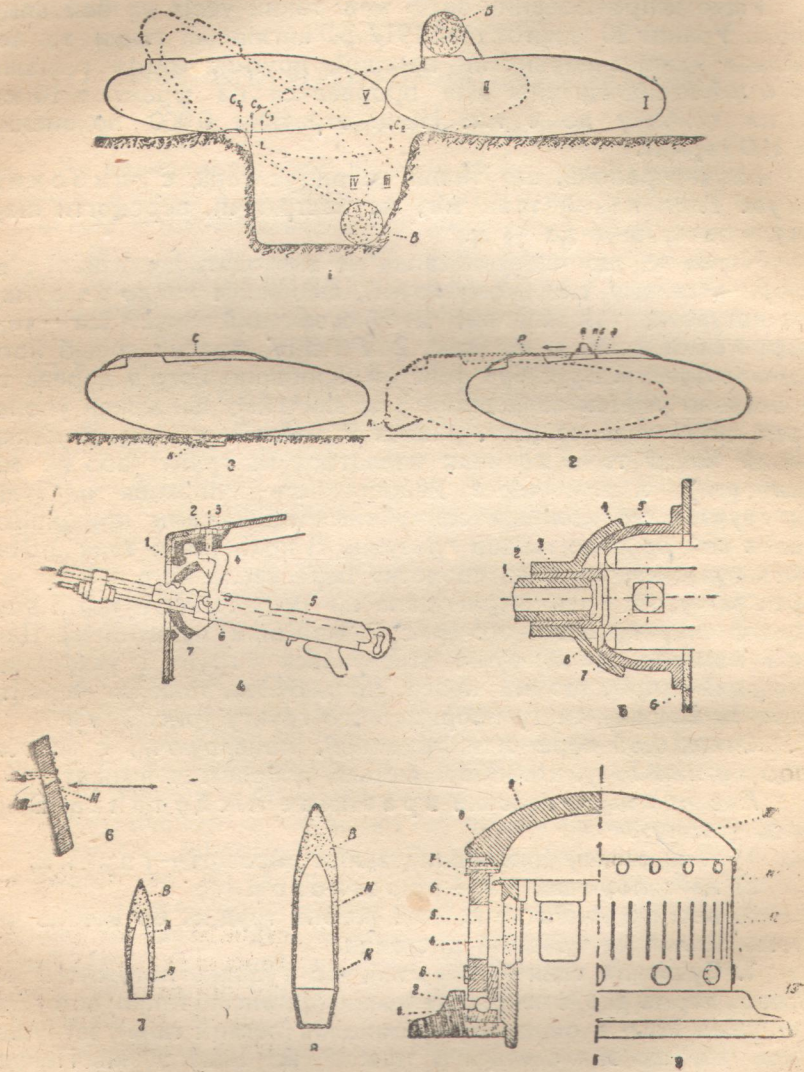
Отже, щоб перемогти труднощі, маневруючи, є засоби, що на них тому, хто обороняється, доведеться вважати.

Але не в цьому головне вразливе місце танка. Воно ось у чому:

- 1) танк за влучним французьким виразом — глухий;
- 2) найголовніше, він — короткозорий;
- 3) вести з нього націльний вогонь трудно, бо вогонь чинить тільки на близькій дистанції.

1. Сучасний танк — глухий, бо гудіння потужного мотора, дарма що є покриття (важкі британські танки) або установлено його в окремому приміщенні (легкий танк), заглушає для тих, що знаходяться в танкові, всі інші звуки. Панцер також гудить, крім того, шумлять плазуни. Отже, не тільки неможлива ніяка балачка, але й розриви гарматнів чути тільки на найближчій віддалі, як і на літакові.

Таблица IV

Ця глухота корисна тому, хто обороняється. Проте, можна передбачити, що в майбутньому цієї хиби не буде.

2. Сучасний танк — короткозорий, через те, що водій і ті, що стріляють, мусять стежити за бойовим полем через вузькі оглядові щілини, які, крім того, під час їзди скакають перед очима. Навіть, застосування перископів (важкий італійський танк) або оптичних мірників (легкий танк) не змінює справи. Отже, можливість стежити дуже обмежена й недостатня. У розпалі бою майже неможливо буде розпізнавати поодинокі дрібні предмети. Правда, у танка є декілька вентиляційних отворів, що можна відкривати; але в бою їх треба закривати.

Дарма, що оглядові щілини вузькі, саме вони й є постійна небезпека для команди, бо можливе або пряме влучання в щілини або, як це й буває здебільшого, в них потрапляють скалки та розтоплене оливо.

Це можна бачити з рис. 6-IV. Звичайно, той, хто обороняється, навряд чи зможе сподіватися на пряме влучання в щілину; проте кулі без сумніву лягатимуть біля щілини. Якщо кулі з сталюю оболоню, що використовують майже у всіх арміях, крім французької, — то оболоня розривається зараз же після влучання силою інерції олива, яке під час удару розтоплюється, бо дуже нагрівається. Через це, як сказано попереду, в щілину легко проходять скалки й розтоплене оливо. Звідси ми бачимо, що короткозорість танків у бою має величезну вагу для того, хто обороняється.

У сучасного танка не буде вже цієї недосконаlosti, завдяки геніальному французькому винаходіві, поданому на рис. 9-IV.

Ми кажемо про так званий стробоскоп або обертвий щит. Винахід ґрунтується на недостатній пристосованості ока. Уявімо собі маховик, що в його кружалі є три досить великі дірки. Якщо маховик нерухомий, то відкрито тільки $\frac{3}{4}$ площі кільця, утворюваного отворами. Під час обертання маховика певною швидкістю наше око побачить, замість отворів, суцільне прозоре кільце, що через нього ми бачитимемо всі предмети, що є позаду колеса. На рис. 9-IV схематично подано сконструйований від американців стробоскоп, як вежка для танка „Марка VIII“.

7-II — зовнішня панцерована вежка, що обертається на кулькових вальницьях (1) по панцерованій основі (2). Зверху її прикрито банею (9). У цій вежці прорізано багато вузьких щілин (5,12) завширшки 2 мм. Цієї ширини досить, щоб затримувати не тільки всяку кулю, але навіть сталіне осердя з панцеробійної кулі (рис. 7-IV). Для захисту від бризок

олива та скалок, що потрапляють у щілину, в середині вежки є друга нерухома стінка (8), в якій прорізано трохи більші отвори закриті склом, що не дає скалок. Зовнішня вежка в 3—11—7 обертається електромотором швидкістю 300—400 обертів за хвилину; за цієї швидкості вся смуга, де розміщено щілини, уявляється нашому окові прозорою, допускає через це безпечний круговий огляд.

Таким стробоскопом устатковано французький важкий танк „2С“. Здається, його встановлять і на новому легкому танку. Проте, всі інші танки досить ще короткозорі й уразливі через оглядові щілини.

Теж саме можна сказати про кулеметні та гарматні щити: правда, їх самих не пробивають кулі, але люзи між нерухомими та рухомими частинами їх допускають проникання скалок і олива. Крім того, у їх є більш-менш велика оглядова щілина.

Такий кулястий щит для кулемета Гочкіса подано на рис. 4-IV. Кулемет (5) своїми чопами (6) чіпляють до вилки (4), що обертається на чопі (2) у кремпелі (3). Через це можна і горизонтально і вертикально націлювати з кулемета. Щит (7), що закриває бійницю, — має кулясту форму. Ми бачимо, що за нормальних влучань у щит олива й скалки легко потрапляють у середину танка через люзи.

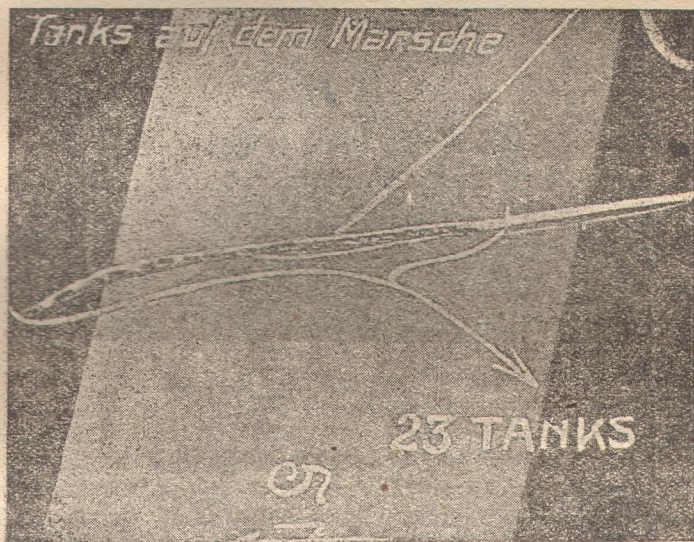
Цю хибу певною мірою усунуто в сучасній бійниці американської конструкції, поданій на рис. 5-IV. У вежки є спереду панцерний виступ (5) з отвором, що в ньому гармату чіпляють на горизонтальних чопах (8) за способом Каргана. Щоб не було зайвих люзів, гарматну колиску (2) пригвинчено до кулястого щита (3, 4), надягнутого на виступ зокола. Ми бачимо, що люз між 4 і 5 буде такий, що скалки й олива не зможуть пройти в середину танка; але, навіть і потрапивши туди, вони не зможуть пошкодити. Навіть за прямого влучання щит не втиснеться, як це можливо за будови, поданої на рис. 4-IV.

3. Через струси стріляння з танка на ходу не точне. Проте, була б помилка недооцінювати чинності кулеметного вогню та влучності його гармат. Що, краще зрівноважено гармату, то краща її устава, що здебільшого має вигляд приклада, і що менша її вага, то легше націлювати її та держати на меті. Досвід війни показав, що випробувані англійські націлювачі стріляли в близькому бою надиво влучно, в чому німці пересвідчилися на власній шкірі в обох танкових боях улітку та восени 1918 р. Так само при Віллер-Бретоне німці знищили два англійські кулеметні танки з гармат своїх танків „А—7—V“.

Часто, особливо в бою на великих дистанціях, бувало, що танк, щоб стріляти, зупинявся на короткий час.

З дослідів французької танкової школи виходить, що тривалість зупинки, потрібної для пострілу з легкого гарматного танка, дорівнює примірно $\frac{1}{2}$ —2 сек., цебто дуже невелика. Проте, повторюємо, треба вважати на можливість стріляти з гармати на ходу. Тут улучність, звичайно, багата менша. Через це в близькому бою широко застосують стріляння картечею. Щодо неточности стріляння навряд чи можна чекати на будь-які поліпшення. Їх можна дійти тільки вправами танкових команд.

Через це, зважаючи на чинність кулеметного та гарматного вогню з танка, той, хто обороняється, може все ж таки розраховувати на меншу точність його вогню, порівняно до улучного вогню нерухомих гармат.

Мал. 5. Танкова колона в русі

Визначення танків за повітряними знятками

Дійти умілости розпізнавати танк на знятках літуна можна тільки, вивчаючи це на конкретних прикладах. Неможливо розпізнати деталі танка (вежа-гармата) з певної висоти, бо ми його бачимо тільки як більш-менш коротку рисочку певної товщини. Тільки за пропорціями даної риси можна, певною мірою, міркувати про марку танка.

Густа тінь танка, що змальовує, здебільшого, досить чітко контури танка на поверхні землі, є додатковий цінний засіб розпізнати танк.

Зняток 5 це є фотоплівка літуна, зфотографована з невеликої висоти, і показує танкову колону в рухові по шляху. Ми не знаємо до якої дільниці західнього фронту й до якого часу стосується цей зняток, але автор гадає, що ми маємо справу з колоною англійських танків, що рухається з правого боку наліво, мабуть це швидше „Марка IV“, ніж „Марка V“. Певні кути, зображені густою тінню, показують за те, що в більшості танків є на дахах драбина.

Мал. 6. Танк на бойовому полі

Зняток 6, зроблений не на дуже великій висоті, дозволяє багато краще розпізнати важкий англійський танк „Марка IV“ (середина зверху) під час руху до шанців, що знаходяться на верхнім березі знятка. Невелика висота дозволяє навіть розпізнати плазуни й дах танка. Зняток і в іншому показовий.

Перш за все тут показано, якою місцевістю танк має рухатися. Ми бачимо зрите артилерійськими гарматнями поле, частина вирв повна води. Правіше й позаду танка, що рухається, можна розпізнати сліди плазунів, так само на правому березі знятка видно слід від танка, як спірала. Слід трохи зливається, бо плазуни дуже ковзаються, описуючи криву лінію. Слід від танка зображено, як дві рівнобіжні лінії певної товщини, відповідно до ширини плазунів.

Хто натренував своє око визначати танк зверху, тому вже не тяжко і з великої висоти розпізнати танк по короткій, товстій, часто світлій рисочці й тіні, що впадає в око.

На вичікувальних позиціях танки маскують зеленню, гілками тощо, через що літунам здебільшого тяжче їх виявити.

Проти стежача з землі танк маскують камуфляжем, фарбами, іноді дуже вдало.

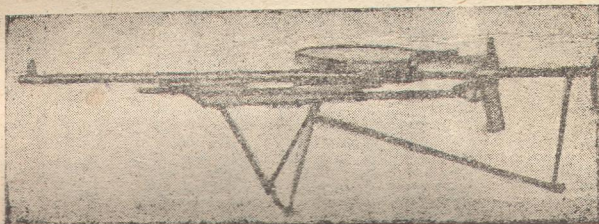
Проте, за нормального освітлення, дарма що танк замасковано камуфляжем, а літун його виявить, бо тінь танка залишається незамаскована.

Але маскувати камуфляжем є рація, а це каже про те, що той, хто обороняється, має прикласти ще більше зусиль, щоб розпізнати форми танка, ніж у разі з'явлення некамуфльованих танків.

Характеристика нової протитанкової зброї

Це питання, що залишалось досі нерозв'язане, останнім часом таке ясне, що ми можемо, навіть повинні, сказати про це.

Протитанкову зброю поділяють на три групи: 1) середньокаліброві кулемети калібром від 12,7 до

Мал. 7. Кулемет Бірдмора-Фаркхера

15 мм; 2) автоматичні або (покищо) напівавтоматичні гармати або однозарядні гвинтівки калібру від 15 до 40 мм (називані також великокалібровими кулеметами); 3) артилерійні гармати та польові гавбиці.

До першої групи належать, власне, кулемети.

Німецький 13-мм протитанковий і зенітний кулемет воєнного часу, що його на практиці не вживано. Подібного не було, він — перший.

Дані. Система Максима з мастильним компресором. Вага без триніжка — без води 37 кг, з водою 44 кг. Інших даних не подаємо.

Тепер в Америці прийнято на озброєння 0,5" кулемет Бравнінга.

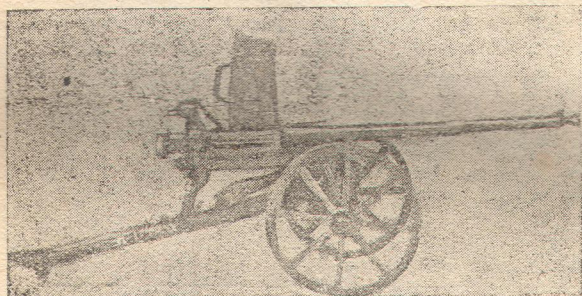
Дані. Калібр 12,7 мм; вага цівки й триніжка по 37 кг — разом 74 кг; вага кулі 52 г, початкова швидкість 830 м за секунду; найбільша далькість 3200 м.

Далі, 13 мм кулемет Гочкіса з повітряним охолодженням, що перевозять двома в'юками. Загальна вага 65 кг; вага кулі 52 г; початкова швидкість 775 м за секунду.

Нарешті, найвизначніший із усіх, 0,5" кулемет Бірдмора-Фаркхера (мал. 7), що важить тільки 17 кг.

Дані. Заряджають тиском газів, є автоматичний замок, легкий триніжок та приклад. Зовнішнім виглядом нагадує ручний кулемет. Загальна довжина 155 см. Початкова швидкість 850 м за секунду.

Це легкий кулемет, що є зовсім нова конструкція (зразок 1924 р.), вартий найпильнішої уваги. Внутрішня його конструкція цілком надійна. Озброєне такими кулеметами військом, навіть бідне на техніку та артилерію, може успішно битись хоча б проти швидкохідних танків.

Мал. 8. Кулемет Ерлікова

Друга група: дрібнокаліброва спеціальна зброя.

З автоматичних вогневих засобів відомі: 20-мм кулемет Ерлікова (мал. 8) з рухомим замком, що запирається за принципом наочення цівки. Важка маса замка й кожуха переходять під час їхнього руху силою відбою, яка таким способом поглинається. Зверху над цівкою є скриньковий магазин з 15 набоями.

Дані. Загальна вага 125 кг з трьох в'юків у 45, 50 і 30 кг. Швидкострільність 100—130 пострілів. Вага кулі 140 г, початкова швидкість 650 м за секунду. Пробиває панцер 15 мм на 550—600 м, 20 мм на 325—350 м, 25 мм на 200 м.

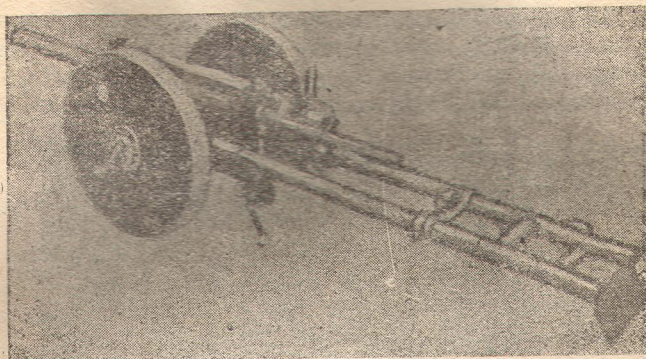
Кулемет Фіят-Реввелі калібром 25,4 мм.

Це — кулемет з відкотом цівки й автоматичним замком, тепер його вживають для устав на літаках.

Дані. Довжина цівки 20 калібрів. Вага цівки 40 кг, вага кулі 200 г, початкова швидкість 440 м за секунду, швидкострільність 4 постріли за секунду; магазин на 8 набой.

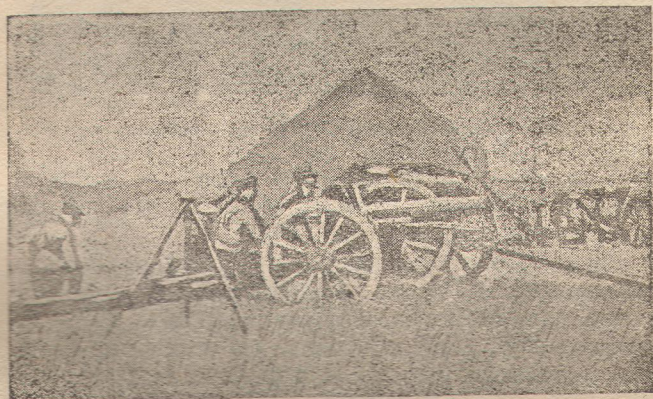
З однозарядних гармат відома американська дослідна 32-мм гармата зразка 24 і 25 рр. У частини цих гармат ляфети з розсувними стовбами (мал. 9).

Дані. Вага цівки 37 кг, вага гарматня 550 г, початкова швидкість 608 м за секунду.

Мал. 9. Американські 37-мм гармати

40-мм піхотна гармата Бірдмора. Ця гармата доброго панцерного чину на ляфеті з розсувними стовбами.

Мал. 10. Протитанкова англійська 18-фунтова гармата

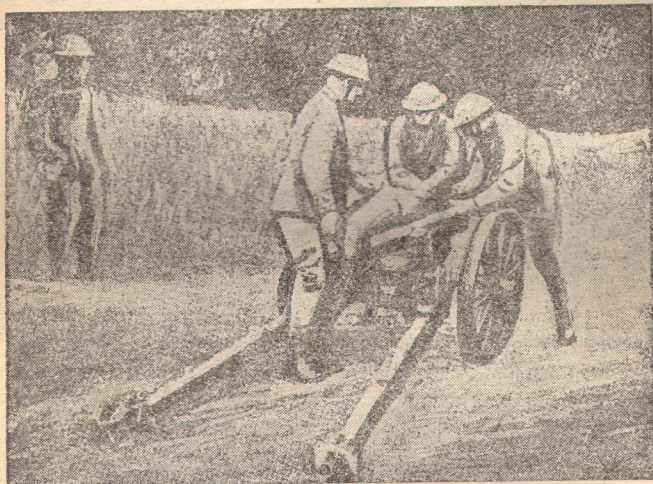
Дані. Загальна вага 189 кг. Вага гарматня 910 г, початкова швидкість 473 м за секунду. Пробиває панцер у 30 мм з 300 м. Гармату можна також виготовити калібром у 57 мм.

У новій 40-мм гармати удосконаленого зразка початкова швидкість буде 579,2 м за секунду. Швидкострільність старого зразка 25 пострілів за хвилину, нового — 40.

Вогневі засоби другої групи своєю суттю є ясно виявлені піхотні гармати в сучасному розумінні слова.

Третя група: артилерійні гармати.

Усі гірські та польові гармати на ляфетах з розсувними стовбами годяться для боротьби проти танків. Така, наприклад, італійська польова гармата зразка 1911 р. Минуло більше, як 10 років (не кажучи про американську польову гармату зразка 1916 р.) перш, ніж за цим прикладом пішла інша держава. Ми говоримо про Англію, що перша після війни встановила свої 18-фунтові (83,8-мм) польові гармати

Мал. 11. Англійська 3,7" піхотна гавбиця

„Марки IV“ на ляфет з розсувними стовбами системи Депора „Марки V“. Про цю гармату мало відомо, бо про неї уникають говорити в пресі (мал. 10).

Дані. Вага в бойовому положенні 1650 кг; вага в похідному положенні 2270 кг. Горизонтальний обстріл 40°. Вертикальний — не менший як 3⁸⁰, але мабуть більший, бо спочатку малось 70°, чого здійснити не вдалось. Вага гарматня 8,4 кг, початкова швидкість 500 м за секунду, найбільша далькість не менша, як 9100 м.

Це — визначна гармата, прекрасно пристосована боротись проти танків за сучасних умов. Вона є основа англійської протитанкової оборони.

Англійська 3,7" піхотна гавбиця (мал. 11) своерідна гармата, спочатку задумана, як гірська гармата, але через невелику далькість її передали піхоті.

Дані. Ляфет з розсувними стовбами системи Депора з горизонтальним обстрілом у 40°. Розбірне тіло. Калібр 94 мм, вага

гарматня 9 кг, початкова швидкість 296 м за секунду. Найбільша далькість 5200 м. Розбирається на 8 кінських в'юків, загальна вага 815 кг.

Вона небезпечна для танків тільки через досить дужий чин гарматня, бо початкова швидкість сама по собі була б недостатня. Невелика висота бойової осі й ляфет з розсуненими стовбамі роблять її придатнішою для протитанкової оборони, ніж усі піхотні гармати, що прийняли на озброєння держави західної й південної Європи. Проте, вона дуже важка, дуже велика й не досить швидкострільна; крім того, постачати їй бойові припаси досить важко.

Боротьба проти танків артилерією близького бою

Гармата, що стріляє з близьких дистанцій була й буде головний ворог танків. Більшу частину досить великих утрат танків минулої війни спричинили німецькі польові гармати, розташовані в передовій смузі. Так, у бою під Суассоном 18 червня 1918 р. з 102 танків, що стали до бою, знищено 64, 19 липня — з 91 знищено 50, головно артилерією близького бою.

На жаль, розміри польової гармати утруднюють її маскування й в бою її легко виявити. Через її розміри та вагу змінити позицію в бою неможливо. Крім того, вона була не досить швидкострільна. Недостатнє було й горизонтальне поле обстрілу, бо при закопанім леміші треба миттю змінювати горизонтальне націлювання на чималу величину, а цього зробити неможливо.

Через це польова гармата в передовій лінії була дорогий підручний засіб, дорогий через те, що майже всі ці гармати, дарма що успішно чинять, знищують.

Майбутньої війни ми, в разі оборони, не повинні допустити цього.

Якщо ми, чекаючи ворожого наступу, зайняли розділене в глибину розташування, маємо в своєму розпорядженні протитанкові гармати, то треба ставити їх на позиції, правда, не зовсім спереду, бо дуже велика небезпека, що їх виявить ворог, — але всеж у границях смуги завширши 1 км, починаючи від переднього краю.

Треба розосередити й розташувати їх у глибину. Головне ж — треба бездоганно маскувати. Безумовно потрібні маскувальні сітки, маски, засоби, щоб попередити утворення слідів від пострілів на траві (вона вигорить), утворення пилу, що здіймається під час пострілу та стежок.

Отже, ці гармати до наступу треба держати в оборонній смузі, щоб знищити ворожі танки якомога в середині смуги, а не тільки тоді, коли прорив закінчиться.